

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

Občanský průkaz 4.0 – kompetence pro demokratickou kulturu
(reg. č. CZ.02.3.68/0.0/0.0/16_032/0008154)

Politická participace na veřejném životě

Pracovní sešit pro účastníky

Úvodní slovo k semináři	3
ÚVOD	4
Podpora demokratických hodnot – uvedení do tématu	4
TEORIE	6
Politická participace a její formy	6
Politická participace a volební systémy	11
Politická participace naživo – beseda	15
PRAXE	16
Online databáze výukových materiálů Rozcestník	16
Představení aktivity z Rozcestníku	17
Inspiromat pro praxi	19
SDÍLENÍ	22
Diskuse k problematice politické participace ve školách	22
Diskuse k rozvoji politické participace ve školách	23
Diskuse k přínosu semináře	24

ÚVODNÍ SLOVO K SEMINÁŘI

Vážení účastníci semináře,

máte v rukou materiál, který vás provede seminářem a poslouží vám jako pracovní sešit, do něhož si můžete snadno a strukturovaně zapisovat své poznámky, otázky, nápady pro výuku nebo důležité kontakty.

Tento pracovní sešit vám po skončení programu zůstane a může být součástí vašeho pedagogického portfolia. Prezentace k přednáškám a další materiály k tomuto semináři pak naleznete na stránce projektu <http://www.obcanskyprukaz.eu>.

Seminář je rozčleněn do tří bloků, které se pro lepší orientaci odrážejí i v uspořádání tohoto pracovního sešitu:

Teorie – v tomto bloku budete mít příležitost zamyslet se nad teoretickými souvislostmi a aktuální odbornou reflexí tématu semináře.

Praxe – seznámíte se s praktickou webovou databází zajímavých vzdělávacích programů a materiálů a spolu s kolegy si vyzkoušíte připravit vzdělávací aktivitu s použitím některého z materiálů.

Sdílení – v závěrečném bloku je vytvořen prostor pro vzájemné sdílení pedagogických zkušeností, příkladů dobré praxe a pro společnou reflexi celého semináře.

Věříme, že pro vás bude seminář užitečný a přínosný a že si z něj odnesete mnoho konkrétních inspirací a podnětů pro pedagogickou praxi.

Tvůrci vzdělávacího programu v projektu Občanský průkaz 4.0

ÚVOD

PODPORA DEMOKRATICKÝCH HODNOT – UVEDENÍ DO TÉMATU

„Politika je špinavá žumpa plná korupce,“ říkají jedni. „Kdo nevolí, volí zlo,“ přesvědčovali voliče před třemi dekadami jiní. Jak už to někdy bývá, pravda bude zase někde uprostřed. I politika je vykonávána lidmi a lidé mají vlastnosti dobré i špatné. Je dobré se o politiku zajímat, ale není nutné nechat se jí pohltit. Důležité je ale také uvědomit si, že chodit k volbám je jen jedna z forem intenzivního kontaktu občana s politikou. Tomuto kontaktu říkáme politická participace a kromě voleb s ní může souviset i řada dalších aktivit, jako třeba podílení se na volebních kampaních, účast na politických manifestacích a demonstracích nebo třeba členství v politické straně či hnutí. K čemu nám je ale taková politická participace vlastně dobrá?

Klidně bychom mohli uvést argumenty, které mají podněcovat k participaci občanské. Ale tak jednoduše svůj úkol nevyřídíme. Politická sféra má totiž své specifické rysy, které možná řadu z Vás od politické participace odrazují. Není to jen svět více nebo méně libých a vznešených idejí, ale také kolbiště, kde se poměrně razantně stýkají a potýkají různé kolektivní a individuální zájmy. A protože lidé nejsou andělé, jedná se o zájmy ušlechtilé i přízemní, otevřené i zákeřné. A protože máme tendenci vnímat intenzivněji problémy, průšvihy, skandály a aféry, může nás jen pouhé sledování politiky rychle znechutit.

Přesto bychom se neměli tomuto procesu znechucení poddat. Žijeme v liberální demokracii, a to má jisté výhody. Liberální složka naší politiky znamená, že i stát a ostatní spoluobčané musí respektovat naše individuální i některá kolektivní práva. A demokratická část zase zaručuje proces, do kterého můžeme mluvit. Dělat ke každé věci referendum a nechat vždy rozhodovat všechny občany jeví se v moderním státě krajně nepraktické, ale prostřednictvím politické participace můžeme ve skutečnosti dobře kontrolovat i ovlivňovat, co budou politici dělat a jak. Sice to tak nemusí na první pohled vypadat, ale politici vnímají a poslouchají nás občany a voliče docela intenzivně. Potřebují projevy naší spokojenosti a souhlasu, aby věděli, že jdou správným směrem. A ještě vážněji vnímají naše nesouhlasy a rozladění. Komunikace mezi politiky a občany sice není zdaleka tak přímočará, jako mezi dětmi na jednom pískovišti, ale probíhá a může přinést změny, které bychom si jako občané představovali.

K tomu ovšem potřebujeme s politikou udržovat nějaký kontakt. Nadávat, jak je všechno špatně a jak všichni kradou, je pohodlné a jednoduché. Ale když si dáme tu práci sledovat, co se děje ve skutečnosti, zjistíme, že zdaleka nekradou všichni, že najdeme mezi našimi zvolenými zástupci řadu sympatáků nebo dokonce že některá ze stran docela dobře odpovídá našim názorům a našemu vidění světa.

Doporučená literatura k další četbě

Dahl, Robert: *Demokracie a její kritici*. Praha: Victoria Publishing, 1995.

Dahrendorf, Ralf: *Hledání nového řádu. Přednášky o politice svobody v 21. století*. Praha: Paseka, 2007.

Hloušek, Vít a Lubomír Kopeček (eds.): *Demokracie. Teorie, modely, osobnosti, podmínky, nepřátelé a perspektivy demokracie*. Brno: Masarykova univerzita 2007.

Doporučené internetové zdroje

Vráblíková, Kateřina: *Politická participace – koncepty a teorie* [online]. Politologický časopis 4/2008, s. 366–387. [cit. 2021-12-01]. Dostupné z [www: <https://www.politologickycasopis.cz/userfiles/file/2008/4/Polcas_2008_4_pp_366_387.pdf>](https://www.politologickycasopis.cz/userfiles/file/2008/4/Polcas_2008_4_pp_366_387.pdf).

Náměty k přemýšlení a diskusi

- ▶ Na co nám vlastně ta politika je? Proč politiku potřebujeme?
- ▶ Uvedte konkrétní příklady politické participace.
- ▶ Co by Vás přimělo vstoupit do politické strany?

MOJE POZNÁMKY

TEORIE

POLITICKÁ PARTICIPACE A JEJÍ FORMY

Politická participace a její význam v demokratických režimech

Stejně jako řada jiných pojmů v sociálních vědách, i politická participace má řadu různých definic. Jednou z nejrozsáhlejších je definice, která politickou participaci chápe jako „jednání obyčejných občanů zaměřených na ovlivnění politických výstupů: distribuci sociálních statků a norem“ (Brady et al. 1995). Jinými slovy jde o snahu lidí podílet se na vládě a správě veřejného prostoru. Jako politická participace se nepočítá vykonávání politické aktivity za peníze nebo dokonce jako zdroj obživy. V případě ministra nebo ministerského úředníka vykonávajícího svou funkci tedy nemluvíme o politické participaci. Pokud ale půjde ministerský úředník v době svého volna na demonstraci nebo pokud jde ministr k volbám, již se o politickou participaci jedná.

S politickou participací souvisí také pojem občanská angažovanost. Ten je někdy pojímám jako synonymum participace a někdy je chápán jako širší pojem. V tomto širším pojetí je občanská angažovanost jakékoli zapojení do společenského života kolem nás: návštěva plesu, posezení s přáteli, členství ve sportovním či jakémkoli zájmovém klubu. I když tyto činnosti na první pohled nesouvisí s politikou ani správou věcí veřejných, mezi mírou občanské angažovanosti a občanské participace existuje významná (pozitivní) souvislost.

Význam politické participace pro demokratické politické systémy je nesporný. Volební politická participace, především kandidování i hlasování ve volbách, je základním pilířem zastupitelské demokracie. Nevolební politická participace, na kterou se zaměřujeme v této přednášce, má podobně zásadní význam. Ani v nejfragmentovanějších stranických systémech (tedy systémech s velkým počtem stran) nejsou politické strany¹ schopny nabídnout reprezentaci všech zájmů ve společnosti. Paralelně se stranami jako institucemi tedy občané prosazují své zájmy politickou participací, ať už prostřednictvím nevládních organizací nebo přímo. Nevolební politická participace kromě samotného formulování a obhajoby konkrétních zájmů přispívá také k:

- ▶ selekci a politizaci nových témat (udávání agendy)
- ▶ mobilizaci a vzdělávání dalších jednotlivců a skupin (rekrutační a socializační funkce)
- ▶ kontrole politických stran, orgánů veřejné správy či ostatních nestátních aktérů (*watchdog* role)

poskytování služeb (servisní funkce)

Typy politické participace

Politická participace se rozděluje do několika poměrně široce pojatých typů, pro které se v odborné literatuře vžilo označení mody politické participace. Tyto typy či mody lze rozdělit do již zmíněných dvou skupin, a to na **volební** a **nevolební politickou participaci**. Volební politickou participaci je věnováno mnoho materiálů, v této přednášce se proto soustředíme na nevolební politickou participaci. Pro pořádek ale uvedme, že volební politická participace zahrnuje volení, kandidování a aktivity ve straně.

¹ Pod politické strany počítáme i hnutí, která se např. v českém prostředí od stran z právního ani praktického hlediska neliší. Použití termínu „hnutí“ je tedy především marketingovým tahem politických stran.

Protest

Významným typem nevolební politické participace je protest. Jde o poměrně různorodý soubor strategií, které mají zpravidla dva hlavní cíle: upozornit veřejnost na určitý problém nebo téma a demonstrovat sílu před tím, kdo může danou věc ovlivnit (stát a jeho instituce, zaměstnavatel atd.). Jedná se primárně o kolektivní typ participace, který je poměrně náročný na organizaci, know-how a lidské zdroje (organizátor musí být schopen mobilizovat dostatek účastníků). Nejčastěji se jedná o reakci na konkrétní událost nebo situaci.

Hlavní formy protestu jsou **demonstrace** a **manifestace**², **petice** a **stávky**. Všechny tyto strategie jsou v českém prostředí (stejně jako ve většině jiných zemí) ošetřeny zákonem. Pouze v případě stávky zákon vymezuje stávku navazující na kolektivní vyjednávání mezi zaměstnavatelem a zaměstnanci reprezentovanými odborovými svazy. Právo na stávku mimo kolektivní vyjednávání (tedy např. protestní stávka proti nějakému politickému rozhodnutí) vychází v ČR z judikatury soudů. Mezi další formy protestu patří např. okupace budov, blokády, občanská neposlušnost, pasivní resistance nebo některé formy politického násilí, pro které už většinou zákonná opora neexistuje. Protest musí mít nějaký politický cíl – např. shromáždění za kulturním, sportovním či náboženským účelem se za protest nepovažují.

Individuální protest, jakým je třeba protestní hladovka, je méně častý. Na významu nabývá především ve svých nejextrémnějších formách, které se zapisují do historie. Příkladem může být Jan Palach či britská sufražetka Emily Davisonová.

Kontaktování – lobbování

Lobbování je ústní či písemná komunikace s veřejným činitelem za účelem ovlivnění přijímání zákonů, politiky a úředních rozhodnutí. Jde o zcela běžnou a důležitou součást politického procesu v demokratických i nedeokratických zemích, zároveň ale také o velice kontroverzní strategii prosazování zájmů. Termín lobbování má poměrně silné negativní konotace, což vede k tomu, že je většinou používán tam, kde kontaktování veřejného činitele vnímáme negativně. Buď proto, že je spojeno s korupcí nebo proto, že nesouhlasíme s prosazovaným zájmem. V případě, že se zájmem souhlasíme, máme často tendenci používat jiné pojmy – např. konzultace nebo právě kontaktování, což vede k dalšímu posilování negativního vnímání slova lobbování. Velkou výzvou při hodnocení lobbování je tedy dívat se na něj nestranně jako na specifický proces prosazování zájmů, bez ohledu na to, zda souhlasíme s jeho výsledkem nebo ne. (Podobně i volby a volební systém mohou mít negativní a pozitivní stránky, které můžeme hodnotit nestranně bez ohledu na to, zda právě podporujeme vítěznou stranu.)

Mezi pozitiva lobbování patří především lepší reprezentace zájmů ve společnosti. Přímý kontakt s veřejným činitelem (politikem či úředníkem) je často nejefektivnější cestou, jak dosáhnout výsledku. Z pohledu společnosti pak lobbování představuje efektivní, a především levný způsob získávání informací či know-how. Lobbisté často zdarma poskytují rozsáhlé analýzy, expertní znalosti či informace o tom, jak bude určité rozhodnutí přijaté relevantními aktéry. Získání takových informací jinou cestou by často bylo velmi nákladné a časově náročné.

Mezi negativa lobbování patří v první řadě nízká transparentnost a nerovný přístup. Nízká transparentnost je problém sama o sobě: pokud se veřejný činitel rozhoduje na základě informací poskytnutých lobbisty, veřejnost o tom zpravidla neví nebo má k dispozici jen základní informace, což významně snižuje důvěryhodnost celého rozhodovacího procesu i legitimitu přijatých rozhodnutí. S nízkou transparentností také souvisí riziko korupce, zejména pak úplatkářství, s nímž je lobbying často neoprávněně ztotožňován. Pokud ale v průběhu vyjednávání mezi lobbistou a veřejným činitelem dojde např. k předání či slíbení úplatku, nejedná se už (navzdory zažitému pojetí nejen v českém prostředí) o lobbying, ale o korupci!

² Demonstrace jsou protestem proti něčemu, manifestace shromážděním na podporu něčeho.

Dalším výrazným problémem lobbyingu je nerovnost přístupu. Koncentrované zájmy mají při lobbyingu mnohem větší pravděpodobnost úspěchu než zájmy rozptýlené. Typickým příkladem může být situace, kdy se např. zájmy výrobců aut (kterých je relativně málo) dostanou do střetu se zájmy spotřebitelů, tedy majitelů aut, kterých je obrovské množství. Pravděpodobnost, že se výrobci aut (koncentrovaný zájem) dokáží domluvit na spolupráci a účinně lobbovat, je mnohem větší, než že něco takového dokáží spotřebitelé (rozptýlený zájem). Podobně záleží efektivita lobbování i na know-how, kontaktech a zkušenostech konkrétních osob, které lobbování realizují. Může se jednat o profesionální lobbyisty (v českém prostředí např. společnosti zaměřené na public affairs), ale také o kohokoli jiného – často např. vedoucí představitele různých asociací a jiných neziskových organizací, zaměstnance soukromých společností, ale také starosty měst, zástupce krajů či jednotlivé občany.

Negativa spojená s lobbováním lze zmírnit efektivní právní regulací, která vymezí, kdo je to lobbyista, za jakých okolností s nimi mohou veřejní činitelé konzultovat a jaké informace se o schůzce zveřejní. I když regulace sama o sobě nežádoucí formy lobbyingu neodstraní, umožní rozlišit mezi legitimním a nelegitimním lobbyingem a ten nelegitimní postihnout (právně či alespoň negativní medializací). Největší pojistkou proti negativním dopadům lobbyingu je ovšem integrita a profesionalita veřejných činitelů.

Politický konzumerismus

Politický konzumerismus je formou politické participace, která v poslední době i v důsledku rozvoje sociálních sítí nabývá na významu. Samotný termín „konzumerismus“ odkazuje k tomu, že spotřebitel by měl na trhu dělat informovaná rozhodnutí. Politický konzumerismus popisuje situaci, kdy je chování spotřebitele na trhu motivováno jeho sociálními a politickými postoji. Hlavní formou politického konzumerismu je **bojkot**³ a jeho protipól **buycott**. Jedná se o odmítání, resp. preferenci určitých produktů či služeb z ideologických, etických nebo politických důvodů.

S politickým konzumerismem je také často spojený politicky, ideologicky či eticky motivovaný životní styl (tzv. **politika životního stylu**). Jde např. o politické vegetariánství či veganství, bezodpadové domácnosti, squatting, samozásobitelství atd. Je otázkou, zda jde o politickou participaci nebo spíše o jeden z faktorů, které přispívají k jejímu zvyšování.

Působení na veřejné mínění

V době překotného rozvoje komunikačních technologií dochází k snadnější realizaci jinak tradičních aktivit, jejichž bezprostředním cílem je **ovlivnění veřejného mínění**, případně změna společenských norem. Obojí pak může pomoci k ovlivnění politických výstupů, ať už jde o změnu zákona nebo třeba volebních výsledků. Jde o různé online aktivity (na sociálních sítích, v diskuzích apod.), mediální a publikační aktivity, infostánky, kontaktní kampaně, výstavy a další kulturní akce se specifickými politickými cíli, vyvěšování letáků atd. Patří sem také tzv. **politický street art**, tedy především politicky či ideologicky motivované graffiti. Pro některé spíše pasivní jednání se používá termín symbolická participace (nošení plátek, odznaků, nálepek atd.).

I v českém prostředí se pak můžeme setkat s **guerillovým zahradničením** (*guerilla gardening*), což je různé svévolné zvelebování cizích (často veřejných) pozemků: vysazování rostlin, výzdoba laviček či sloupů atd. Podobné přímé zásahy do veřejného prostoru lze za určitých okolností také považovat za politickou participaci.

3 Pojmenovaný po Charlesi Boycottovi, anglickém správci vlivného irského šlechtice. Boycott byl známý svým tvrdým jednáním vůči nájemníkům na jím spravovaných statcích. Místní aktivisté proto proti němu v roce 1880 zorganizovali rozsáhlou kampaň, která vedla k jeho společenské i profesní izolaci. Ta byla tak úspěšná, že Boycott musel nakonec uprchnout do Anglie. Celá událost měla obrovský ohlas a kromě toho, že se ujal termín bojkot, to také vedlo k pozemkové reformě z roku 1881.

Použitá literatura

Brady, Henry E. et al.: Beyond SES. A Resource Model of Political Participation. *The American Political Science Review* 89(2), 1995, s. 271–294.

Doporučená literatura k další četbě

Linek, Lukáš et al.: 2017. *Občanství a politická participace v České republice*. Praha: Sociologické nakladatelství / Sociologický ústav AV ČR, 2017.

Marada, Radim. *Kultura protestu a politizace každodennosti*. Brno: CDK, 2003.

Müller, Karel B.: *Češi, občanská společnost a evropské výzvy*. Praha: Triton, 2016.

Doporučené internetové zdroje

Občanské aktivity [online]. Ministerstvo vnitra, 2021. [cit. 2021-12-01]. Dostupné z www: <<https://www.mvcr.cz/clanek/obcanske-aktivity-118893.aspx>>.

Náměty k přemýšlení a diskusi

- 1 V zásadě existují tři základní důvody, proč lidé neparticipují: 1) nechtějí 2) nemohou 3) nikdo se jich nezeptal. Uveďte jednu oblast, téma nebo činnost související s veřejnou správou, kterou považujete za zajímavou a důležitou, ale nepodílíte se na ní. Zkuste pak identifikovat důvod, proč se na ní nepodílíte.
- 2 Jaké téma je pro vás důležité, ale žádná strana ho nemá v programu?
- 3 Co by se stalo, kdybychom zakázali lobbování?
- 4 Politická participace jako taková je většinou chápána jako čistě pozitivní záležitost. O možných negativních dopadech se většinou hovoří pouze v souvislosti s konkrétními strategiemi (např. vytváření prostoru při korupci při lobbování či riziko násilí u protestu). Jaká jsou rizika a možné negativní dopady politické participace obecně? Formulace reálných i potenciálních negativních dopadů neznamená, že bychom měli politickou participaci odmítat. Jen bychom si měli být vědomi i stinných stránek.

MOJE POZNÁMKY

DOTAZY

NÁPADY PRO VÝUKU

POLITICKÁ PARTICIPACE A VOLEBNÍ SYSTÉMY

Zapojení občanů do politiky

Zapojení občanů do politiky (participace) představuje základní podmínku fungování demokracie. A je jedno, jestli jsme zastánci elitistické teorie demokracie (např. Joseph A. Schumpeter), reprezentativní demokracie (např. Robert Dahl) či deliberativní demokracie (např. Jürgen Habermas).

Podle jednoho z náhledů leží občanská participace „v srdci demokracie“, přičemž situace, kdy by občané nemohli svobodně participovat na vládních rozhodnutích, znamená smrt demokracie. Politická participace je totiž tzv. „zdrojem životní síly“ reprezentativní demokracie.

Politická participace

Co všechno pod politickou participací zahrnujeme?

- 1) Na prvním místě aktivity spojené s aktivním a pasivním volebním právem (volební účast či kandidatura) či s tím, co mu předchází (účast na politickém mítinku, pomoc v předvolební kampani apod.). To vše se vztahuje nejen na volby, ale i na referendum.
- 2) Dále členství v organizacích občanské společnosti, účast v diskusích o politice.
- 3) Petice, psaní veřejně dostupných textů, letáků apod. majících za cíl ovlivnit politické rozhodování (nejen vlády či samosprávy, ale např. i nadnárodní organizace, korporace či neziskové organizace).

Minimalistická teorie demokracie

Podle některých přístupů ale stojí v samotném jádru demokracie volby (demokracie = volby; tzv. minimalistická teorie demokracie). Nejznámějším představitelem tohoto proudu byl Joseph A. Schumpeter, který odmítl tzv. klasickou teorii demokracie, podle níž je demokracie procesem, v němž voliči určí veřejnou agendu, dále pak způsob, jakým bude tato agenda řešena, a konečně pak pověří vybrané politiky prováděním tohoto řešení. Schumpeter to odmítl jako nerealistické, idealistické – upozorňoval, že voliči nemají dostatečné znalosti, mohou být manipulováni politiky, kteří agendu nastolují. Formuloval model, podle něhož je základem demokracie soutěž mezi vůdci. Tato soutěž se podobá nabídce zboží na trhu. V jádru demokracie tak stojí pravidelné volby, jakožto způsob legitimace vlád a jakožto způsob, který vede vlády k pravidelnému zodpovídání se.

Volby jsou tedy aktem, při němž si ovládaní (voliči) vybírají své zástupce do určitých funkcí nebo orgánů. Volit se mohou nejrůznější orgány. Dále uvažujeme pouze o volbách přímých (nikoli nepřímých). V ČR se přímo volí: prezident, Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR, Senát Parlamentu ČR, krajská zastupitelstva, obecní/městská zastupitelstva (v osmi městech navíc zastupitelstva městských částí/obvodů), Evropský parlament. ČR je obecně zemí zaslíbenou neustálým volbám. Volební cykly jednotlivých orgánů navíc nejsou sladěny, takže např. od června 2009 do října 2014, tedy ani ne za pět a půl roku, se uskutečnilo jedenáct voleb. Pokud budou volby dolní komory a prezidenta probíhat ve svých předem určených intervalech, byl rok 2015 posledním nevolebním rokem na dalších dvanáct let – až v roce 2027 nemají probíhat žádné volby.

Nicméně v některých zemích se přímo volí ještě další orgány: starostové, okresní zastupitelstva, zemské parlamenty, ale i soudci, místní šerifové, školské rady apod.

Volební systém

Pro volby je klíčovou otázkou volební systém. To je mechanismus, jakým se převedou počty odevzdaných hlasů na výsledné rozhodnutí (rozložení mandátů, určení jednoho vítěze apod.). Velká část debat nad volebními systémy se pojí s pojmy „spravedlnost“, či „nespravedlnost“. To je ovšem mylné uvažování. Ve volebních systémech nejde o spravedlnost. Volební systém nikdy neustaví zastupitelské těleso (či individuální orgán), které by zcela věrně odráželo rozvržení zájmů společnosti (pokud by nemělo totožný počet členů, jako má celá společnost). Vždy dochází ke zkreslení poměru zastoupení zájmů. Volební systémy ale mohou:

- ▶ napomáhat ustavení co nejrepresentativnějšího zastupitelského sboru (za cenu snížení akceschopnosti),
- ▶ nebo naopak zajistit akceschopnost (za cenu snížení reprezentativnosti).

Ani jedna z těchto vlastností se nepojí s kategoriemi dobro vs. zlo, resp. spravedlnost vs. nespravedlnost.

Typologie volebních systémů

Existuje několik způsobů typologizace volebních systémů. Nejznámější člení volební systémy na většinové (historicky nejstarší), proporční (mladší) a smíšené (nejmladší).

Většinový volební systém

- a) *systém relativní většiny* (také jednokolový, anglosaský, vítěz bere vše, první na pásce, First Past the Post – FPTP) – založen na principu, že vítězí ten, kdo získá prostou většinu hlasů
- b) *systém absolutní většiny* – založen na principu, že vítězí ten, kdo získá absolutní většinu hlasů
 - ba) tzv. *dvoukolový systém* – pokud nikdo v prvním kole většinu nezíská, koná se po čase (týdnu, dvou) kolo druhé, do nějž postoupí v čisté formě pouze dva nejúspěšnější z kola prvního; vítěz druhého kola je vítězem absolutním
 - bb) *alternativní hlasování* – (také australský systém) – volič uděluje preference různým kandidátům (může udělit tolik preferencí, kolik je kandidátů, ale může i méně, avšak minimálně tři; tedy řadí kandidáty od toho, kterého preferuje nejvíc, po toho, kterého nejméně). Zvítězí kandidát, který má absolutní většinu prvních preferencí. Pokud takový není, je vyškrtnut nejslabší kandidát a hlasy pro něj jsou rozděleny mezi kandidáty, kteří byli označeni jako druhá preference voliči vyškrtnutého kandidáta. Tento proces se opakuje, dokud není určen vítěz.

Poměrný volební systém

- a) *systém kandidátních listin* – rozděljuje mandáty pro skupiny kandidátů v poměru k počtu hlasů získaných od voličů; obvody jsou vícemandátové, snahou je dosáhnout rovnováhy mezi poměrem odevzdaných hlasů a získaných mandátů. Tohoto ideálu je fakticky nemožné dosáhnout – užívá se různých matematických kvót a formulí.
- b) *systém jednoho přenosného hlasu* – vícemandátové obvody, kandidují individuální kandidáti. Volič může udělovat preference podle počtu soutěžených mandátů bez ohledu na stranickou příslušnost kandidátů. Pokud je kandidát zvolen, nadbytek preferencí, který vítězný kandidát už nepotřebuje, se přepočte dle preferencí dalším kandidátům.

Smíšený volební systém

Tento systém se označuje i jako polopoměrný. Základem je hlasování v jednomandátovém obvodu většinovým systémem. Hlasy pro neúspěšné kandidáty nepropadají, ale jsou přiděleny v poměrné části (kompenzační)

stranám, které reprezentují. V některých případech mají voliči dva hlasy – jeden pro většinovou, jeden pro poměrnou složku.

Doporučená literatura k další četbě

Balík, Stanislav a kol.: *Většinový systém pro sněmovní volby? České zkušenosti a debaty*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013.

Chytilík, Roman, Jakub Šedo, Tomáš Lebeda a Dalibor Čaloud: *Volební systémy*. Praha: Portál, 2009.

Lebeda, Tomáš: Volební systémy. In: Novák, Miroslav a kol.: *Úvod do studia politiky*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2019, s. 673–713.

Vráblíková, Kateřina. Politická participace a její determinanty v postkomunistických zemích. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, roč. 45 (2009), č. 5, s. 867–897.

Doporučené internetové zdroje

„Electoral System“ [online]. *Encyclopedia Britannica*, 11. května 2016. [cit. 2021-12-01]. Dostupné z www: <<https://www.britannica.com/topic/electoral-system>>.

Náměty k přemýšlení a diskusi

- 1 Má smysl se zapojovat do veřejného života?
- 2 Znáte nějaký příklad, kdy participace občanů něčemu zabránila nebo něco změnila – a to i proti původnímu záměru vládnoucích?
- 3 Jaké výhody a nevýhody má poměrný volební systém při volbě dolní komory parlamentu?

MOJE POZNÁMKY

POLITICKÁ PARTICIPACE NAŽIVO – BESEDA

MOJE POZNÁMKY

DOTAZY

NÁPADY PRO VÝUKU

ONLINE DATABÁZE VÝUKOVÝCH MATERIÁLŮ ROZCESTNÍK

Online databáze Rozcestník: <https://www.obcanskyprukaz.eu/rozcestnik/>

Průvodce databází Rozcestník:

https://www.obcanskyprukaz.eu/sites/default/files/Pruvodce_databazi_Rozcestnik.pdf

Otázky k databázi Rozcestník

MOJE POZNÁMKY

Do jakých kategorií je Rozcestník rozdělen?

Jakým způsobem se dá filtrovat ve vyhledávání?

Jaké organizace/autoři vytvořili obsah?

Kolik celkem je zde materiálů?

Na jak velkou část hodiny jsou aktivity nastaveny?

Jaké informace o aktivitách Rozcestník přináší?

Znáte nějaké aktivity vy sami?

Které materiály/aktivity jsou vhodné pro téma politická participace?

Jaké materiály/aktivity k tématu politická participace vám v databázi chybí?

PŘEDSTAVENÍ AKTIVITY Z ROZCESTNÍKU

Návrh vzdělávací aktivity k tématu politická participace

MOJE POZNÁMKY

Cíle:

Rozvíjené kompetence:

Časová dotace:

Didaktické pomůcky a další materiál:

Didaktické metody a techniky:

Uspořádání prostoru:

Postup:

Zpětná vazba a reflexe:

INSPIROMAT PRO PRAXI

Během přípravy a ověřování tohoto vzdělávacího programu jsme udělali řadu výborných zkušeností a v rámci sdílení příkladů dobré praxe jsme získali zajímavé tipy od účastníků semináře. Některé z nich uvádíme v tomto inspiromatu.

Do čeho se ve škole pustit?

Kdo jiný?

<https://www.jsns.cz/projekty/kdo-jiny>

Pro oblast občanské a politické participace je velmi vhodný projekt Kdo jiný? ze vzdělávacího programu JSNS organizace Člověk v tísni. Jedná se o systematickou podporu týmových projektů žáků 2. stupně ZŠ a žáků SŠ, kteří mají zájem něco zlepšit ve svém okolí. Týmy žáků realizují vlastní projekt a během tohoto procesu se účastní workshopů a konzultací s odborníky ohledně věcných stránek projektu, projektového řízení nebo medializace a PR. Vyučující je pak žákům k dispozici především pro udržení motivace a kvůli spolupráci na sdílení průběhu a výsledků projektu.

Projekt Kdo jiný? nabízí promyšlenou metodiku a podporu pro žáky, kteří chtějí něco konkrétního vytvořit, zorganizovat, uskutečnit, vyrobit, vylepšit, vyřešit. Žáci v týmu mají stejný cíl, navzájem spolupracují, doplňují se a podporují, organizují a rozdělují si svou práci, řídí se společně respektovanými pravidly. Přívlastek týmový napovídá, že vše by měla být v rámci projektu práce především samotných žáků. Výsledkem projektu je pak například benefiční akce, nové hřiště, výstava, publikace, prezentace návrhu (plánu) na řešení konkrétního komunálního problému apod.

Metodika pro učitele a metodika pro žáky jsou dostupné na webu projektu:

<https://www.jsns.cz/projekty/kdo-jiny/materialy>

Jak propojit občanskou výchovu s dějepisem?

HistoryLab

<https://historylab.cz>

Propojování dějepisu a výchovy k aktivnímu a zodpovědnému občanství se dlouhodobě věnuje Oddělení vzdělávání Ústavu pro studium totalitních režimů. To spojuje práci výzkumníků z oboru historie a didaktiky, zaměřuje se na soudobé dějiny a dějepisné vzdělávání a vyvíjí výukové materiály a metodiky odpovídající nárokům 21. století.

Oddělení vzdělávání ÚSTR pořádá semináře, na nichž poskytuje metodickou podporu, na webových stránkách <http://www.dejepis21.cz/> nabízí velké množství námětů do hodin a dalších výukových materiálů, vydává publikace, podílí se na přípravě výstav a v neposlední řadě podněcuje diskusi o historii ve veřejném prostoru. Spolupracuje s řadou vzdělávacích institucí a organizací a je členem Stálé konference asociací ve vzdělávání a evropské asociace učitelů Euroclio.

HistoryLab

HistoryLab je digitální aplikace založená na rozvíjení žákovských dovedností v interakci s historickými prameny. Pokrývá zejména oblast soudobých dějin a zkušenosti s diktaturami, ale obsahuje také cvičení k tématům, jako jsou kolonialismus, dějiny žen či historická paměť. Například cvičení Měl si kleknout? tematizuje ikonické gesto Willyho Brandta před pomníkem povstání ve varšavském ghettu a otevírá celou řadu otázek o historii a etice připomínání holokaustu. Cvičení je připraveno tak, aby vedlo žáky ke vzájemné diskusi založené na dostatku informací.

HistoryLab nabízí bezpečné prostředí, v němž lze tvořivě pracovat bez obav z chyby. Hravou formou si tak uživatelé a uživatelky aplikace osvojují dovednosti a principy historického myšlení, čímž rozvíjejí svou historickou gramotnost. K dispozici je nově katalog a časová osa, kde lze vyhledávat vhodná cvičení pro mezipředmětové vazby. Vyhledávání je možné podle témat (např. propaganda, občanská společnost, dějiny ve veřejném prostoru, migrace, člověk a životní prostředí), dovedností (porovnáváme prameny, formulujeme a ověřujeme hypotézu, domýšlíme významy aj.) či v návaznosti na RVP.

Všechna cvičení prošla před publikací testováním ve výuce na základních a středních školách i gymnáziích. Registrovaným uživatelům a uživatelkám aplikace nabízí administrační systém, který umožňuje uchovávat žákovské výsledky a poskytovat zpětnou vazbu. Aplikaci lze používat i bez registrace, každé cvičení má vlastní stručnou metodiku, která učitele a učitelky provádí cvičením.

Jaký zadat žákům skupinový úkol?

Skupina dostane za úkol identifikovat nějaké lokální téma či problém a připravit pro spolužáky diskusi o tom, jaká forma politické participace by nejefektivněji přispěla k jeho vyřešení, případně tuto formu i zrealizovat. (Příklad: V městě Kuřim jsou přemnožené nutrie. Žáci se mohou podílet na informační kampani pro obyvatele o tom, proč se nutrie nemají krmit. Mohou také zkusit navrhnout vedení obce další možná řešení situace). Je možné také provádět SWAT analýzu jednotlivých strategií.

Žáci si budou muset nejprve dohledat informace o právních podmínkách realizace jednotlivých forem politické participace (zejm. petice, demonstrace a manifestace).

Informace k právnímu rámci lze hledat např. zde:

Ministerstvo vnitra ČR (<https://www.mvcr.cz/>)

- ▶ Služby pro veřejnost – Rady a služby – Občanské aktivity
(<https://www.mvcr.cz/clanek/obcanske-aktivity-118893.aspx>)

Portál veřejné správy (<https://portal.gov.cz/obcan/>)

- ▶ Občan – Životní situace – Občan a stát - Občanské aktivity
(<https://portal.gov.cz/obcan/zivotni-situace/obcan-a-stat/obcanske-aktivity>)

Neziskové organizace (např. Frank Bold, Liga lidských práv – Férová policie apod.).

Aktivita k lepšímu pochopení fungování volebních systémů

V přednášce Politická participace a volební systémy jsme viděli, že různé volební systémy vedou k jiné reprezentaci voličských hlasů. Následující aktivita umožňuje prakticky si zažít rozdílné výsledky voleb při použití různých volebních metod (systémů).

Výběr zmrzliny tajným hlasováním

Každý žák má jeden hlas (dostane sadu nastříhaných lístků) a může si vybrat z dvanácti druhů zmrzliny (když je menší skupina, je lépe zmenšit počet druhů zmrzlin). Podstatné je, že třída bude mít tu zmrzlinu, na které se shodne většina třídy. Podle druhu použitého volebního systému bude odlišný typ výsledku. Smyslem je uvědomit si, jak odlišným výstupům vedou různé typy volebního systému.

Většinový volební systém s formulí relativní většiny (tzv. jednokolový většinový systém, First Past the Post) – všechny hlasy získá ta zmrzlina, která měla prostou většinu hlasů (i kdyby to bylo ve 20členné třídě 6 hlasů). Nezohledňují se tedy tzv. druhé chutě. V případě rovnosti hlasů se losuje.

Většinový volební systém s formulí absolutní většiny (tzv. dvoukolový většinový systém) – pokud v prvním kole nezíská jeden druh nadpoloviční většinu hlasů, koná se druhé kolo, do kterého postoupí nejúspěšnější dva druhy z kola prvního. V případě rovnosti hlasů se losuje. Zde se již zohledňují tzv. druhé chutě, nicméně zmrzlina, které v prvním kole uteklo vítězství třeba jen o jeden hlas, může být poražena zmrzlinou, kterou v prvním kole chtělo třeba jen 20 % žáků.

Poměrný volební systém – je nutno vytvořit koalici, která získá nadpoloviční většinu hlasů; výsledkem bude míchaná zmrzlina s několika chutěmi, z nichž některé byste si sami nevybrali, ale třeba vám moc nevadí. Možno zařadit i tzv. uzavírací klauzuli, že se do parlamentu dostane ta zmrzlina, která má alespoň 5 % (či jinou hodnotu) hlasů.

Alternativní hlasování – seřadit od nejvíc po nejméně oblíbeného; když nemá nikdo přes 50 %, škrtně se nej slabší a zohlední se druhé preference jeho voličů – takto se postupuje až do chvíle, kdy má nějaký druh nadpoloviční většinu. Nevýhoda – může být hodně silná skupina na druhém místě, jejíž druhé preference se nezohledňují. Další nevýhoda – už je to komplikovanější, navíc někdo může špatně pochopit, jestli řadí od jedničky po dvanáctku nebo boduje od dvanáctky po jedničku.

Průběh a výsledky jednotlivých hlasování učitel komentuje z hlediska volebních systémů a poukazuje na analogie mezi výslednou zmrzlinou (kombinací zmrzlin) a výsledkem voleb.

SDÍLENÍ

DISKUSE K PROBLEMATICE POLITICKÉ PARTICIPACE VE ŠKOLÁCH

Náměty k přemýšlení a diskusi

- ▶ Zajímají se vaši žáci o politiku? Jakým způsobem?
- ▶ Zajímá je spíše celostátní, nebo komunální politika?
- ▶ Co je podle vás příčinou nezájmu některých žáků o politiku?
- ▶ Chodí vaši zletilí žáci k volbám? Jak to reflektují?
- ▶ Nakolik jste ochotni hovořit se žáky o své vlastní politické participaci a politických názorech?

MOJE POZNÁMKY

DOTAZY

NÁPADY PRO VÝUKU

DISKUSE K ROZVOJI POLITICKÉ PARTICIPACE VE ŠKOLÁCH

Náměty k přemýšlení a diskusi

- ▶ Jak může občanská výchova ve škole podpořit u žáků zájem o politiku?
- ▶ V jakých předmětech se žáci u vás ve škole mohou setkat s politikou?
- ▶ Co si myslíte o besedách s politiky ve škole?
- ▶ Zapojuje se vaše škola do některého z projektů zaměřených na politickou participaci?
- ▶ Co byste ve vaší škole označili za příklad dobré praxe ohledně rozvoje politické participace?

MOJE POZNÁMKY

DOTAZY

NÁPADY PRO VÝUKU

DISKUSE K PŘÍNOSU SEMINÁŘE

Náměty k přemýšlení a diskusi

- ▶ Co bylo pro vás v úvodním teoretickém bloku nové či zajímavé?
- ▶ V čem mohou poznatky nebo materiály z bloku Teorie obohatit vaši výuku?
- ▶ Který z programů či materiálů prezentovaných v bloku Praxe použijete ve výuce a proč?
- ▶ Které další materiály uvedené v online Rozcestníku znáte a používáte? Jakou s nimi máte zkušenost?
- ▶ Co bylo pro v tomto semináři pro vaši pedagogickou praxi nejpřínosnější?

MOJE POZNÁMKY

DOTAZY

NÁPADY PRO VÝUKU